

Ei saa me läbi grammatikata

Helle Metslang

Emakeele Seltsi kõnekoosolek 4.9.20

Mis on grammatika, kuhu ta kuulub?

- 1) Keelesüsteemi osa
- 2) Keelesüsteemi osa käsitus (teoreetiline, tüpoloogiline, kirjeldav, normatiivne, õppeotstarbeline, käsiraamat vms)
- 3) Keelesüsteemi osa käsitluse esitus (grammatikaraamat, veebigrammatika vms)

Kava

- Nostalgilist: konarlik tee grammatika juurde
- „Eesti grammatika“ tausta:
 - senistest eesti keele grammatikatest
 - grammatikavaldkondade tervikkäsitlused
 - teiste keelte grammatikatest
- „Eesti grammatika“

Konarlik tee grammatika juurde

- Grammatikakirjandus 20. sajandil: valdavalt õpikud, käsiraamatud
- Normatiivsed, aga asendasid ka puuduvat kirjeldavat grammatikat
- Ülipõhjalik keskkooliõpik
- Tark emakeeleõpetaja sai ilma sellise grammatikata läbi
- Käsitles valitud grammatikaküsimusi lihtsalt, selgelt, huvitavalt

Aitäh, Paide keskkooli emakeeleõpetaja
Mai Hiimäe!

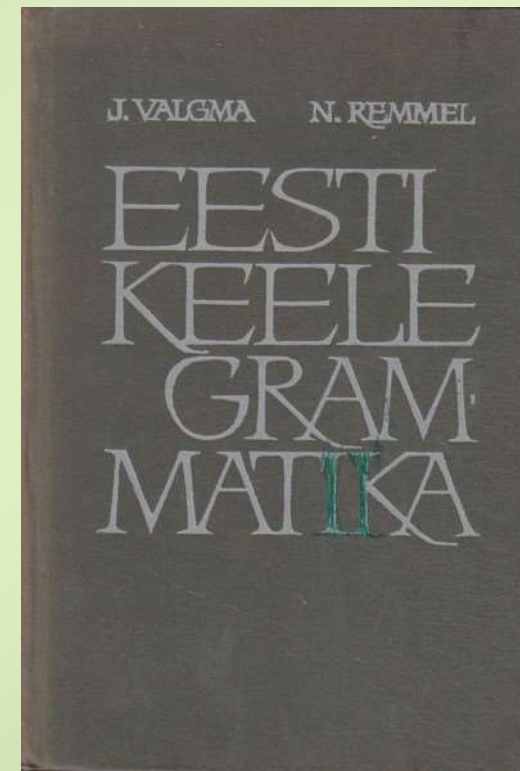
Tihe suvi grammatikatega Tartu ülikooli sisseastumiseksamiteks

Teel-1
keel-2

20. Astmevaheldusest kääändsõnade tüüpikonnad ja käänamine.

Käänd- kond	Tüüp- kond	Tüüpikonna tunnused	Näiteid	Ainsa sõnaga	Ainsa osastav	Mitt. osastav	Se-mitt. tunnus
I	kui	Ains. nim. ja om. lõpul piket vokaal, välja arvatud ii ja üü	maa, laa, too, armee, trikoo	-se (-he, -hü)	-d	-id või -sid	-de
II	koi	Ains. nim. ja om. lõpul diftong, ii või üü	krae, krai, hantisel, piil, süü	-se	-d	-sid	-de
III	pesa	1) 2 silpi, I vältde, ains. nim. ei lõpe e-ga 2) elu-litiga sõnad 3) 4-silbilised võõrsõnad 4) tar-litiga sõnad	kivi, kala, rahu, koma, süvi, lüvi, tüvi keskustelu, arutelu ministeerium, staad- ion, ohvitser tantsijatar, poolatari, kaunitari	vokaal lõpust või -se	vokaal lõpust -d	vokaal või -sid -sid	-de
IV	kõne	2 silpi, I vältde, ains. nime- tava lõpul e	pere, lõhe, mure, vine, tare	-se lõpust	-d	-sid	-de
V	tubli	1) 2 silpi, II vältde, v.a. V käändkonna sõnad 2) nna-litiga sõnad	palju, foto, teiu, hapu, summa tantsijanna, eestlan- na	-se	-d	-sid	-de
VI	aasta	2 silpi, III vältde, ains. nime- tav ei lõpe l, m, n, r-ga	veski, toodi, julge, töökaas	-se	-d	-id	-de
VII	number	2 silpi, III vältde, ains. nime- tav lõpeb l, m, n, r-ga	kamber, master, kop- pe, koorem	-se	-d	-id	-de
VIII	õpik	3 ja enam silpi (v.a. 5- silbilised ne-sõnad ja seminar-tüüp)	paber, mätsik, hoo- likas, tume, ese	-se	-d	-id	-de
IX	tööline (raskus)	ne- ja s-sõnad, om-s -se: 1) 2 silpi, II vältde 2) 3 silpi, III vältde 3) 4 ja enam silpi (v.a. 5- silbilised ne-sõnad)	naine, teine eestlane, endine, kes- tus, eesots naine, pikaldane, mõtlemtatus	-se lõpust või -se	-d	-id	-de
X	soolane (katus)	ne- ja s-sõnad, om-s -se: 1) 2 silpi, III vältde 2) 3 silpi, I või II vältde 3) 5-silbilised ne-sõnad	uune, kuune, veis, kõus ponane, kollane, jē- ne, madrus kõrestikune, põletti- kune	-se	-d	-id	-de

Märkus. Omastavilised sõnad käändelõpud esinevad ainult vähemalt sõnadega, millel on käändelõpud.

Tartu ülikool, GGG: keel ja struktuur

- GGGsse kuuluv viienda kursuse tudeng Reet Kasik pani mu proovile lause „**Filoloog olla pole igamehe asi**“ analüüsiga
- Viis mu GGG ja grammatikauurimise juurde

Aitäh, Reet!

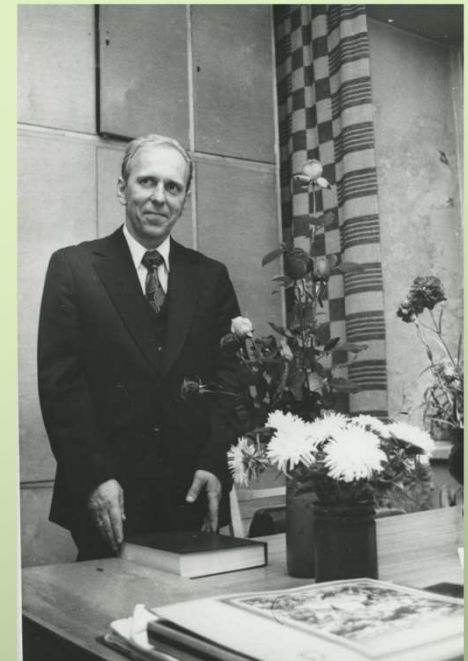
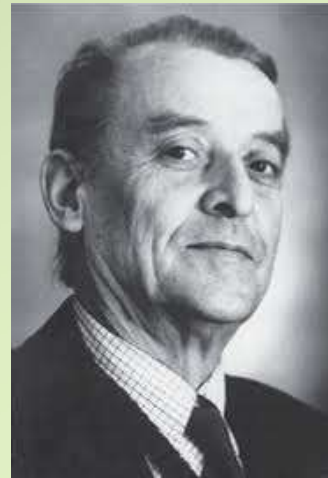

GGG Aitäh, Huno Rätsep!

KKI grammatika tööühm

- Henno Rajandi: Kas me seda grammatikat kunagi valmis saame, ei tea, aga kasvatame grammatikuid
- Mati Erelt: grammatika tuleb valmis saada
- Aitäh, Henno ja Mati!

„Eesti keele grammatika“ 1993, 1995

EKG autorid ja toimetajad 1995. a. Ült vasakult: Henn Saari, Kaja Tael, Mati Erelt, Silvi Vare, Henno Rajandi, Helle Metslang, alt vasakult: Reet Kasik, Tiit Erelt, Kristina Ross, Ülle Viks.

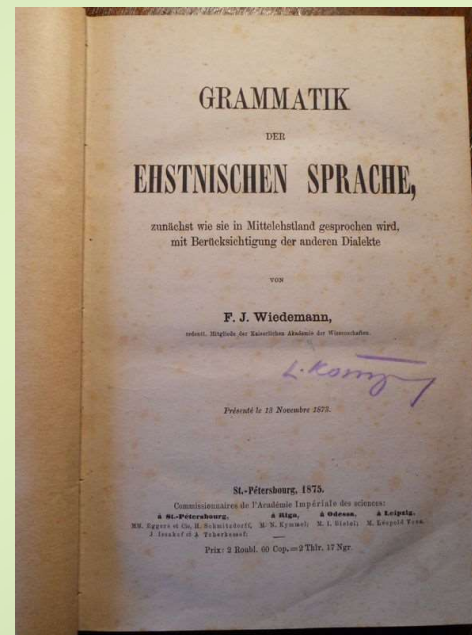
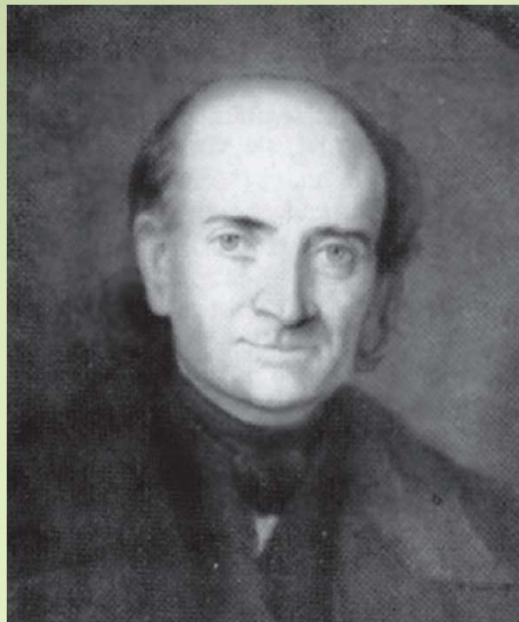
Valmimas on „Eesti grammatika“ (EG) Aitäh, töörühm!

Pildil: Tiit Erelt, Mati Erelt, Külli Habicht, Tiit Hennoste, Annika Viht, Andreas Viht, Eva Liina Asu, Renate Pajusalu, Reet Kasik, Andriela Rääbis

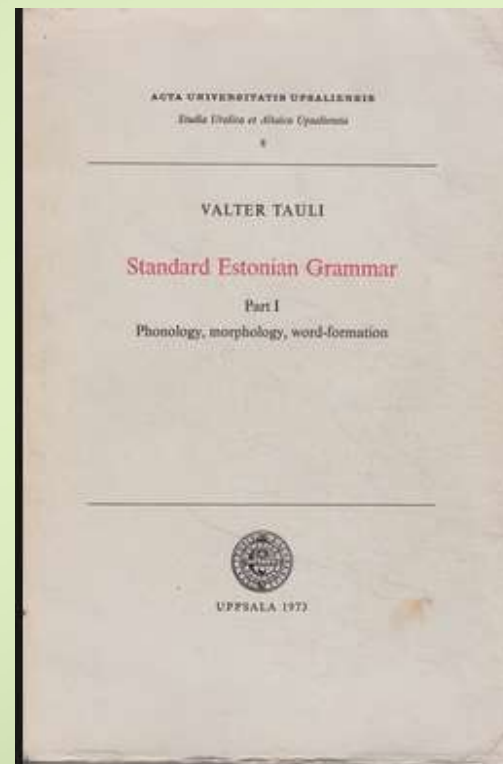
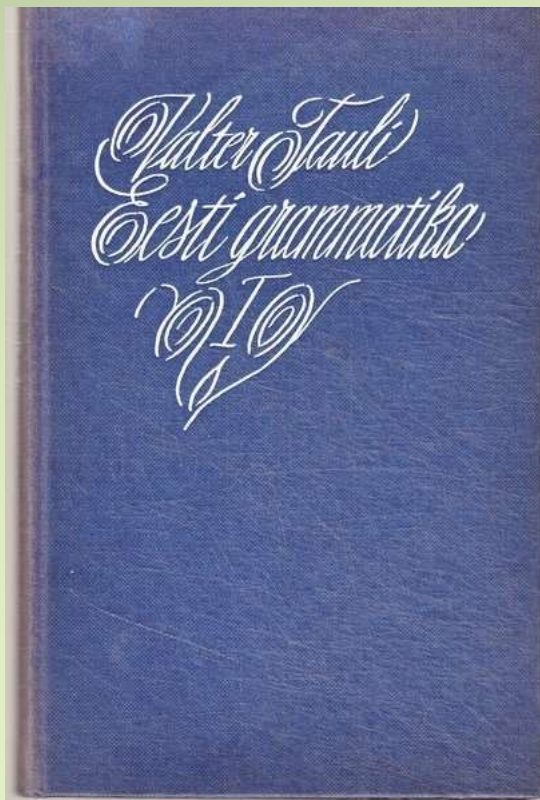

EG tausta: senistest eesti keele kirjeldavatest grammatikatest

- 1875 F.J. Wiedemann „Grammatik der estnischen Sprache“

1972, 1980 Valter Tauli „Eesti grammatika“ I, II
1973, 1973 „Standard Estonian grammar“ I, II

1993, 1995 Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare „Eesti keele grammatika“ I, II

Aeg koostada järgmine teaduslik keelekirjeldus

- Keeleteaduse vahepealsed arengud
- Eesti keele uurimine rahvusvahelistunud
- Uued uurimistulemused
- Uued keeleuurijate põlvkonnad
- Kasutuspõhine keeleuurimine, korpused
- Suulise keele uuringud
- Eesti keele kasutusalad ja -viisid avardunud
- Eesti keele kasutajaskond avardunud (ka L2)
- Tüpoloogiline ja võrdlev vaatenurk
- Tervikkäsitluste valmimine

Grammatikavaldkondade tervikkäsitlused

EG toetub viiele „Eesti keele varamu“ sarja tervikkäsitlusele:

- Reet Kasik „Sõnamoodustus“ (2015)
- Eva Liina Asu-Garcia, Pärtel Lippus, Karl Pajusalu, Pire Teras „Eesti keele hääldus“ (2016)
- „Eesti keele süntaks“ (toim. Mati Erelt, Helle Metslang, autorid Mati Erelt, Tiit Hennoste, Liina Lindström, Renate Pajusalu, Helen Plado, Ann Veismann) (2017)
- Annika Viht, Külli Habicht „Eesti keele sõnamuutmine“ (2019)
- Tiit Hennoste „Suuline eesti keel“ (ilmumas)

EESTI KEELE VARAMU

W. Struve 1, Tartu, 737 5945, tyk@ut.ee, www.tyk.ee
TEADUSKIRJASTUS AASTAST 1632

TARTU ÜLIKOOL
kirjastus

Teiste keelte grammatikatest

Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho „Iso suomen kielioppi“ (2004, veebiversioon 2008)

- Nii kirjalik kui sellega kõrvuti suuline soome ühiskeel
- Materjal peamiselt korpustest
- Süntaksis konstruktsioonigrammatika-laadset käsitlust
- Põhjalik, eesti keele kirjeldamisel kasulikku infot
- Koostöö ISK autoritega EG koostamisel (arutelud, seminarid, kogemuste jagamine)

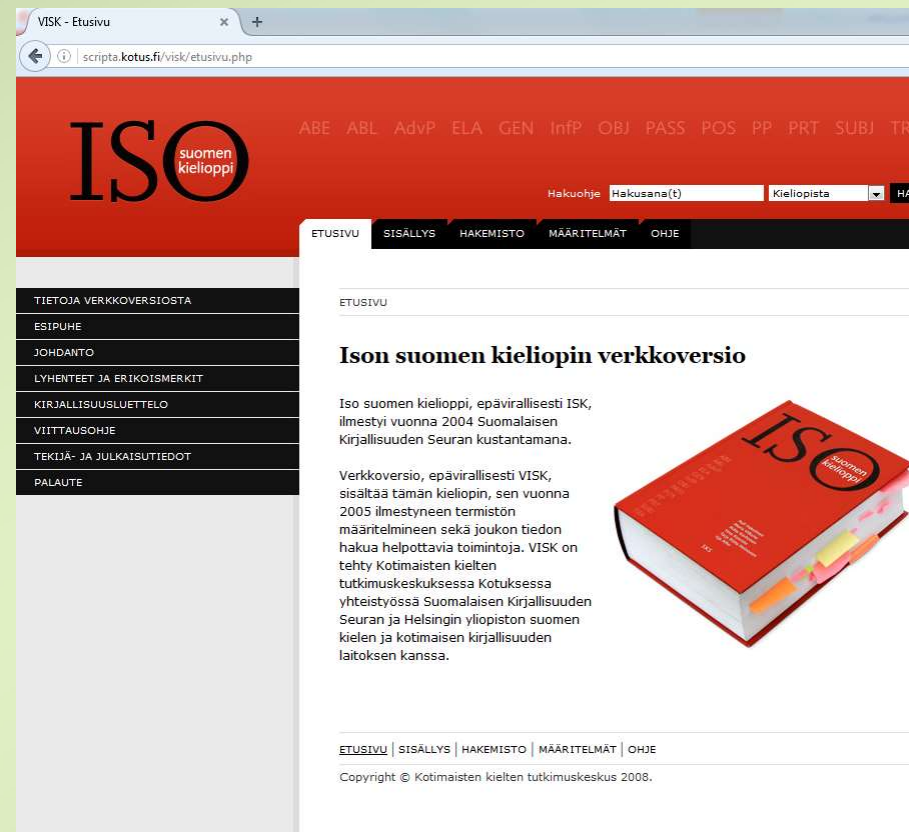

ISK osad – ebatraditsiooniline ülesehitus

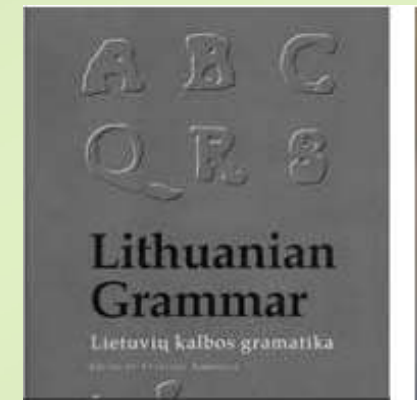
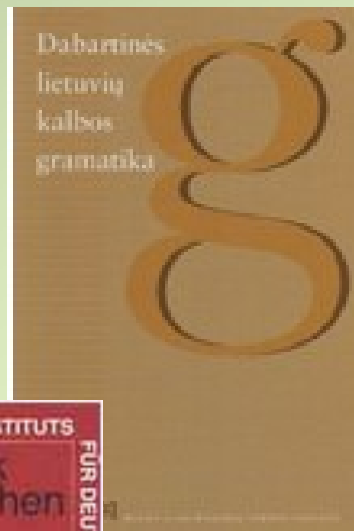
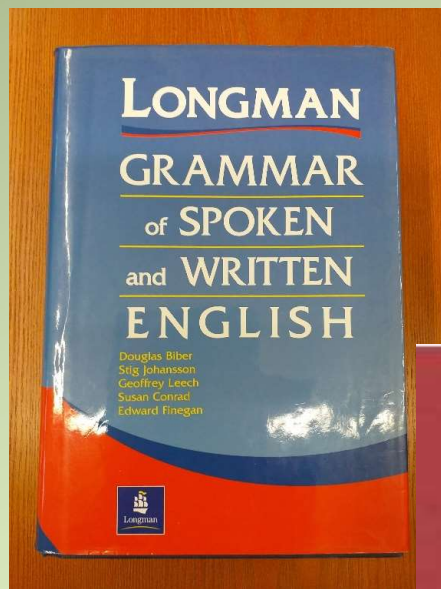
- 1) *Sanat* (fonoloogia, morfoloogia, morfofonoloogia, sõnamoodustus)
- 2) *Rakenteet* (sõnaliigid, fraasid, lause, liitlause, suulise keele üksused)
- 3) *Ilmiöt* (käändevormide kasutamine, ühildumine, viiteseosed, aeg, aspekt, eitus, direktiivid, küsimused, afektiivsed konstruktsioonid)

VISK – eeskuju EG veebiversioonile tulevikus

- <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>

Muude keelte grammatikaid

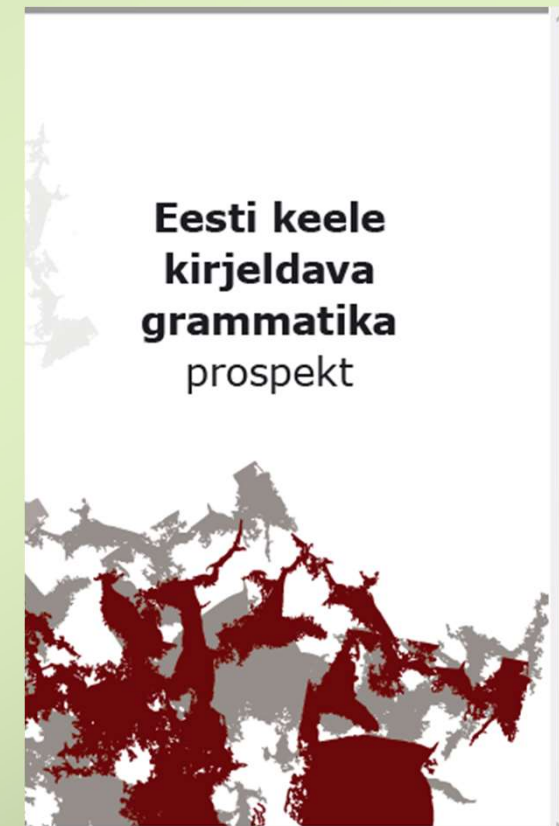

EG naabrite taustal

- Klassikaline struktuur (nagu läti, leedu, rootsi grammatikal)
- Sõnamoodustus eraldi osana (nagu läti grammatikas)
- Mahukad morfoloogia ja süntaks
- Käsitletakse ka suulist keelt (nagu soome, inglise, saksa grammatikas)
- Iga grammatika on valinud oma tee, aga kokkuvõttes saavad kõik keelenähtused kirjeldatud
- Sihtrühmad samalaadsed (keeletöö professionaalid ja üliõpilased)

„Eesti grammatikast“

- Tänapäeva eesti keel (20.-21. sajand)
- Variatiivsus, muutustendentsid
- Materjal valdavalt keelekorpustest
- Klassikaline ülesehitus vastavalt keele põhikomponentidele
- Suulise keele käsitlemine eraldi osana

EG põhiosad I

- **Foneetika ja fonoloogia:** vokaalisüsteem, konsonandisüsteem, sõnaprosoodia, intonatsioon
- **Sõnamoodustus:** tuletuse ja sõnaliitmise tähenduskategooriad ja moodustusviisid
- **Morfoloogia:** käänamise ja pööramise üldised ja varieeruvad jooned; morfofonoloogia; tüvevaheldused, paradigmade koosseis, sõnavormide struktuur; morfoloogiasüsteemi üldised omadused

EG põhiosad II

- **Süntaks:** moodustajasüntaks. Lause ja ta moodustajate ehitus, komplekslause, lause kommunikatiivne struktuur.
- **Suuline keel:** suuliste lausungite ehituse erijooned, dialoogiga seotud keelelised nähtused: kõnevoorud, naabruspaarid, tagasiside.
- EKG-ga võrreldes uued: foneetika ja fonoloogia, suuline keel
- Ortograafiat eraldi ei käsitleta (selleks on „Eesti keele käsiraamat“)

EG tööühm

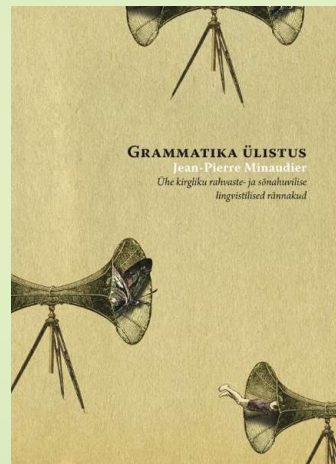
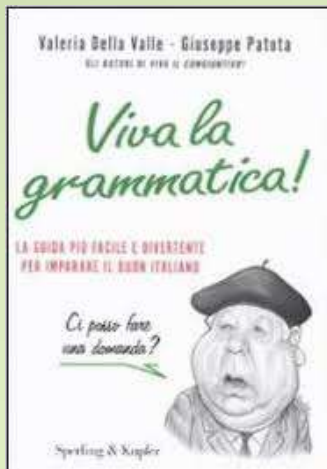
- Foneetika ja fonoloogia: Pire Teras, Pärtel Lippus, Eva Liina Asu
- Sõnamuutmine: Annika Viht, Külli Habicht, Mati Erelt
- Sõnamoodustus: Reet Kasik
- Süntaks: Mati Erelt, Helle Metslang, Ann Veismann, Renate Pajusalu, Liina Lindström, Helen Plado
- Suuline keel: Tiit Hennoste, Andriela Rääbis
- Toimetajad (osade sisu, keel, tehniline): Mati Erelt, Tiit Erelt, Külli Habicht, Reet Kasik, Helle Metslang, Ellen Niit, Andriela Rääbis
- Peatoimetaja Helle Metslang

Algatus, rahastus, praegune seis

- Eesti keele arengukava 2011-2017" ülesannete seas
- Riikliku programmi "Eesti keel ja kultuurimälu" projektid
- Eesti haridus- ja teadusministeerium
- Emakeele Selts
- Tartu Ülikool
- Käsikiri 1300 lk retsensentide käes (Reili Argus, Heete Sahkai)
- Ilmub Tartu Ülikooli kirjastuses

Sest ei saa me läbi grammatikata

- ei keele struktuurita
- ega keele struktuuri tänapäevase tundmiseta
- ega keele struktuuri tänapäevase kirjelduseta
- ega keele tundmise rakendusteta (keeleeõppes, -korralduses, IKTs, ...)

JA GRAMMATIKA (ÜHESKI MÕTTES) EI SAA KUNAGI VALMIS

